

อิหม่ามกับการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมกับชาวพุทธ
ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
Imams and the Enhancement of the Relationship between Muslims
and Buddhists in the Three Southern Border Provinces of Thailand

ปัญญา เทพลิง¹, เกษตรชัย และทีม², ฮัสบุลเลาะ อาคิสสกุล³
Punya Tepsing¹, Kaseatchai Laeheem², Hasbullah Azizskun³

Received: April 12, 2021

Revised: August 24, 2021

Accepted: October 28, 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยคุณภาพครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมกับชาวพุทธของอิหม่าม ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เก็บข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม กลุ่มตัวอย่างจำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอิหม่าม ผู้นำทางศาสนาอิสลาม จำนวน 16 คน โดยเลือกวิธีแบบเจาะจง กลุ่มชาวมุสลิมที่ไม่ใช่ผู้นำศาสนาจำนวน 48 คน และกลุ่มชาวพุทธจำนวน 44 คนแบบลูกโซ่ รวมจำนวน 108 คนซึ่งมาจากพื้นที่ 9 ชุมชน ในจังหวัดยะลา ปัตตานีและนราธิวาส เก็บข้อมูลโดยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก นำข้อมูลมาตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย ความถูกต้องตรงประเด็น และสร้างบทสรุปเชิงพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า การเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมกับชาวพุทธของอิหม่ามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีดังนี้ 1) การสื่อสารให้ความรู้เกี่ยวกับหลักศาสนาอิสลามแก่ชาวพุทธ ตามหน่วยงานราชการหรือเอกชนที่จัดบรรยายหรือสาธิตศาสนา สถานที่จัดงานประเพณีของชุมชนและบ้านของอิหม่าม 2) การร่วมกิจกรรมที่วัดหรือพระสงฆ์จัดขึ้นโดยละเว้นที่เกี่ยวกับพิธีกรรม 3) การร่วมเดินทางทัศนศึกษากับชาวพุทธเพื่อใช้ชีวิตร่วมกันระยะหนึ่งที่ช่วยให้ชาวพุทธเข้าใจมุสลิมมากขึ้น 4) การร่วมกิจกรรมในวันสำคัญของชาติหรือท้องถิ่นที่ภาคราชการจัดขึ้น โดยมีพระสงฆ์หรือชาวพุทธร่วมด้วย 5) การจัดโครงการหรือกิจกรรมของมุสลิมและเชิญชาวพุทธเข้าร่วมเพื่อพัฒนาคน ชุมชนและสังคมไปด้วยกัน สร้างความเจริญในสังคมพหุวัฒนธรรม

¹ รองศาสตราจารย์ ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (Associate Professor, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University) Email: punya.t@psu.ac.th

² รองศาสตราจารย์ ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (Associate Professor, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University) Email: lkasetchai@yahoo.com

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขารัฐศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี (Assistant Professor, Faculty of Liberal Arts and Social Science, Faton University) Email: thasbullah6709@hotmail.com

คำสำคัญ: อิหม่าม, การเสริมสร้างความสัมพันธ์, ชาวมุสลิมกับชาวพุทธ, สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

Abstract

The objective of this qualitative study was to explore the enhancement of the relationship between Muslims and Buddhists in the three Southern border provinces. Data were collected from documents and fieldwork with three sample groups. The first group comprised 16 imams and other religious leaders selected by purposive sampling, the second group included 48 Muslims who were not religious leaders and the third group was 44 Buddhists selected by snowball sampling. Altogether, a total of 108 participants were chosen from nine communities in Yala, Pattani and Narathiwat provinces. Data from the sample groups were collected through non-participant observation and in-depth interviews. Data analysis, data triangulation, analytic induction and validation were performed and concluded with descriptive analysis. The study found that enhancement of the relationship between Muslims and Buddhists conducted by Imams in the three Southern border provinces were as follows: 1) providing knowledge about Islamic principles to Buddhists in government and private organizations where lectures or discussions by religious leaders are organized, in places where community traditional festivals are held and in Imams' houses; 2) participating in activities at temples organized by monks but not in any Buddhist rituals; 3) participating in study tours with Buddhists to spend some time together to increase understanding; 4) participating in activities of important national days or important days of the local areas organized by government organizations where Buddhist monks or Buddhists also participate; and 5) organizing Muslim projects or activities and inviting Buddhists to participate for the development of people, community, and society to enhance multi-cultural society.

Keywords: Imams, Enhancement of Relationship, Buddhist and Muslim, Three Southern Border provinces

บทนำ

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม มีชาวมุสลิมอาศัยมากกว่าชาวพุทธ ชาวมุสลิมส่วนใหญ่เคารพและเชื่อฟังผู้นำศาสนา โดยเฉพาะอิหม่ามซึ่งถือเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ หลายชุมชนอิหม่ามมีบทบาทต่อการพัฒนาสังคมพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวมุสลิม ในภาวะความขัดแย้งหรือความคับข้องใจระหว่างชาวมุสลิมและชาวพุทธ อันเกิดจากสถานการณ์ความไม่สงบ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 อิหม่ามถูกคาดหวังจาก

ภาครัฐให้เป็นผู้กวัดขั่น ดูแลและอบรมสั่งสอนหลักศาสนาที่ถูกต้อง ส่งเสริมความสัมพันธ์กับชาวพุทธ เพื่อสันติสุขในพื้นที่ชายแดนใต้ มีบทบาทต่อการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมและชาวพุทธที่อาศัยร่วมกันมานาน โดยเฉพาะในสังคมที่ศรัทธาศาสนา ดังที่กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.) ภาค 4 ส่วนหน้าสนับสนุนให้องค์กรศาสนาร่วมกันสร้างความเข้าใจเพื่อจะแก้ปัญหาาร่วมกัน ส่งเสริมกิจกรรมพบปะเสวนาซึ่งจะสร้างความสนิทสนม ความไว้วางใจ กลายเป็นสายสัมพันธ์ระหว่างองค์กรตลอดจนส่วนบุคคล นำไปสู่การสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความสันติสุข ดังเช่น โมเดลกัมปงตักวาหรือชุมชนศรัทธา ซึ่งเป็นชุมชนที่อาศัยหลักคำสอนของศาสนา ในการปฏิบัติของสมาชิกชุมชนของตนเอง ต่อครอบครัวและต่อสังคม (สำนักประชาสัมพันธ์เขต 1, 2559)

อิหม่ามคือผู้นำศาสนาอิสลามประจำมัสยิด โดยการสรรหาและคัดเลือกจากมุสลิมในชุมชน สถานภาพของอิหม่ามไม่ใช่นักบวชเหมือนพระสงฆ์ในศาสนาพุทธ ใช้วิถีชีวิตเช่นเดียวกับมุสลิมทั่วไป หน้าที่ทั่วไปของอิหม่ามคือการบริหารจัดการศาสนาอิสลามประจำมัสยิด ควบคุมสัจปุระให้เป็นไปตามบทบัญญัติของหลักศาสนาอย่างถูกต้องทั้งหลักศรัทธาและหลักปฏิบัติ บทบาทอิหม่ามปรากฏทั้งในและนอกมัสยิด ในมัสยิดอิหม่ามเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการปฏิบัติศาสนกิจและผู้นำละหมาดประจำวัน วันละ 5 เวลา และนำละหมาดประจำวันศุกร์ นอกมัสยิดเป็นผู้แนะนำให้มุสลิมปฏิบัติถูกต้องตามบัญญัติศาสนาและกฎหมายอิสลาม เพื่อพัฒนาให้เป็นคนดีของสังคมและได้รับผลกระทบจากปัญหาน้อยที่สุด รวมทั้งเป็นผู้นำในการประกอบกิจอื่น ๆ ทางศาสนา เช่น การจัดการแต่งงาน (นิกะฮ์) และการจัดการศพ เป็นต้น ดังที่ วินัย สมะฮอน (2557) เห็นว่าบทบาทอิหม่ามไม่เพียงเน้นการปฏิบัติหน้าที่ตามหลักศาสนาเท่านั้น แต่เน้นการแก้ปัญหาทางสังคมด้วย สังคมมุสลิมยังมีความคาดหวังในบทบาทหน้าที่ของอิหม่าม โดยถือว่าการปฏิบัติตามศาสนกิจไม่ได้หมายความว่าถึงการปฏิบัติงานเฉพาะเรื่องของศาสนา แต่สามารถปฏิบัติงานทางสังคมได้ เพราะการพัฒนาสังคมถือเป็นส่วนหนึ่งของหน้าที่ในทางศาสนาที่จะต้องปฏิบัติ เขาเห็นว่าสังคมมีปัญหา อิหม่ามก็ต้องดำเนินการ รับฟังเสียงผู้รับผลกระทบ เมื่อสังคมเห็นว่าอิหม่ามแก้ปัญหาได้จะหันมาสนใจวิธีการทางศาสนา ยังมีทัศนะของ กรูริก รอมกอน (2554) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าผู้นำศาสนาอิสลามไม่ใช่ผู้ให้เท่านั้น แต่ผู้นำจะต้องสามารถรับฟังผู้อื่น (รับฟังชุมชนและสังคมด้วย) ควรพิจารณาว่าสังคมกำลังเผชิญกับปัญหาอะไร เขามีแนวคิดว่า ผู้นำศาสนาคือผู้รับใช้ หากผู้นำต้องการนำ เขาต้องรับใช้ ผู้นำต้องใช้ความรู้ ความสามารถ เข้ามาช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหามาของประชาชนจากแนวคิดนี้แสดงว่า ผู้นำศาสนาอิสลามสามารถมีบทบาททั้งทางธรรมและทางโลก เพื่อแก้ปัญหาสังคม มีงานศึกษาของ อับดุลเราะห์มาน เดวานี (2558) ที่ระบุว่า ผู้นำศาสนาต้องสร้างสรรค์สังคมสันติสุข ที่มีสันติสุขทั้งด้านกายภาพและจิตวิญญาณ เพราะในทัศนะอิสลามแล้วการสร้างสันติภาพนั้นจะต้องเป็นสันติภาพของทุกฝ่ายและเมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นแล้วอิสลามให้ใช้แนวทางสันติเท่านั้นในกระบวนการแก้ไขปัญหา ผู้นำศาสนาต้องมีส่วนในการสร้างความเป็นธรรมในสังคม ในงานวิจัยยังพบว่า สังคมพัฒนาไม่ได้หากผู้คนมีความแตกแยก ขาดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ผู้นำศาสนาจะมีส่วนช่วยในการขจัดปัญหาเหล่านี้และต้องสร้างการเปลี่ยนแปลง

ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โอหามัมกับชาวพุทธยังคงมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ดังผลการ
ศึกษาของ โตนด ประสงค์ และคณะ (2561) ที่พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นับถือศาสนาอิสลาม
กับศาสนาพุทธนั้นยังมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ส่วนความขัดแย้งเป็นเพราะไม่ได้รับความเป็นธรรม
จึงสร้างสถานการณ์ให้รัฐสนใจในความยุติธรรม มีผลการศึกษาของ ปาริชาติ สุวรรณบุปผา และ
คณะ (2559) ที่ศึกษาพุทธศาสนากับการอยู่ร่วมกัน ระหว่างคนกลุ่มใหญ่และกลุ่มน้อยในสังคม
ไทย โดยใช้ชาวพุทธในสามจังหวัดชายแดนใต้เป็นกรณีของชนกลุ่มน้อย จากการศึกษาชุมชนหนึ่ง
ของจังหวัดนราธิวาสซึ่งมีมุสลิมประมาณ 127 ครอบครัว และชาวไทยพุทธ 27 ครอบครัว พบว่า
อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข กลไกสำคัญคือโอหามัม โดยโอหามัมให้สัญญาว่าพวกเขาจะช่วย
ปกป้องพี่น้องชาวพุทธจำนวนน้อยนี้ และให้ความร่วมมือร่วมแรงใจที่จะช่วยกันปกป้องดูแลซึ่งกัน
และกัน ความสัมพันธ์ระหว่างโอหามัมกับชาวพุทธยังสะท้อนจากปรากฏการณ์สังคม ดังสื่อผู้จัดการ
ออนไลน์ (2549) รายงานว่า ในช่วงมีสถานการณ์รุนแรงบ่อยครั้งในอำเภอเมืองนราธิวาส พระไม่
สามารถออกบิณฑบาต มีโอหามัมและคณะกรรมการอิสลามจังหวัดนราธิวาสอื่น ๆ นำข้าวสารไปให้
พระสงฆ์ที่วัด 2 กระสอบ สร้างความซาบซึ้งในน้ำใจแก่ชาวพุทธ สะท้อนถึงความตั้งใจที่รักษาความ
สัมพันธ์ที่ดีงามมาตั้งแต่อดีต และเชื่อว่าความรุนแรงไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา

ปัจจุบันโอหามัมหลายชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงมุ่งมั่นกระชับความสัมพันธ์
ระหว่างชาวพุทธและมุสลิม ทั้งด้านความสัมพันธ์ส่วนบุคคลและสังคม ตราบใดที่ชุมชนมุสลิมศรัทธา
หลักศาสนาอิสลามอย่างแรงกล้า โอหามัมก็จะมิมีบทบาทเพิ่มขึ้น ทุกศาสนาสอนสั่งให้เป็นคนดี หาก
มีหลักการถูกต้องความรุนแรงย่อมไม่เกิดขึ้น อีกทั้งศาสนาอิสลามก็เน้นเรื่องสันติ จึงทำให้ผู้วิจัย
สนใจว่าความสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมและชาวพุทธนั้นโอหามัมมีการเสริมสร้างด้วยวิธีการใด
อย่างไร ผลการวิจัยช่วยให้องค์กรด้านความมั่นคงเห็นแนวทางเสริมสร้างสันติสุข ที่จะนำไปพัฒนา
กับชุมชนอื่น มีแบบอย่างหรือกระบวนการใหม่ ๆ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาสังคมได้อย่างยั่งยืน

การทบทวนวรรณกรรม

อนันท์ กาญจนพันธุ์ (2560) ให้ความเห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเกี่ยวข้องกับ
ทุนทางสังคมและความต้องการเป้าหมาย กล่าวคือเป็นการร่วมกันเพื่อกระทำการบางอย่างที่มี
เป้าหมาย ซึ่งมักทำให้เกิดความขัดแย้งเสมอ แต่ถ้ารู้จักใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ก่อนมาแก้ปัญหา ก็จะ
ง่ายต่อการลดความขัดแย้ง มีความไวเนื้อเชื่อใจได้มาก มีความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น แนวคิดนี้
สะท้อนให้เห็นว่าหากสังคมใดมีวิธีรักษาความสัมพันธ์ที่ดีอันเป็นทุนทางสังคมก็จะเสริมสร้าง
ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกได้ง่ายขึ้น อภิษฐา ไชยวุฒิกรณ์วานิช (2562) มีแนวคิดว่า หากต้องมี
ปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น วิธีที่ควรพิจารณาเพื่อลดความขัดแย้ง ได้แก่ 1) การควบคุมตัวเองและผู้อื่น คนส่วน
ใหญ่ไม่ได้มองตัวเองหรือมองแต่ไม่ชัดเจน แต่มักมองผู้อื่นอย่างชัดเจน แล้วหาเหตุผลให้กับการ
กระทำของตนเองเสมอ แม้ทุกคนมีอัตตาไม่มากก็น้อยแต่ควรให้เกียรติผู้อื่น ไม่ใช่ประโยชน์ผู้อื่น
เพื่อผลประโยชน์ตนเอง บุคคลต้องการการให้เกียรติกันและกัน 2) การสร้างความภาคภูมิใจในตนเอง
รักตนเองและแบ่งปันความรักความอบอุ่นให้กับคนรอบข้าง 3) การติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน
คำพูดมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้เกิดสัมพันธภาพและความเข้าใจที่ดีระหว่างกัน แนวทาง

การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมี 3 ประการคือ 3.1 การฟังอย่างมีทักษะ เพื่อเข้าใจว่าผู้พูดต้องการบอกอะไรนอกเหนือจากคำพูดที่ผู้พูดกล่าวออกมา จากนั้นจึงสนองความต้องการของผู้พูด 3.2 การร่วมรู้สึก แสดงความเข้าใจเห็นอกเห็นใจคู่สื่อสารที่จะทำให้เปิดใจรับมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างกันงอกงามยิ่งขึ้น 3.3 การแสดงความห่วงหาอาทร มีทัศนคติที่ดีและแสดงความห่วงใยต่อกัน Schneider (1976) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลประกอบด้วย

1) การทำให้มีความพอใจซึ่งกันและกัน (Mutuality) เป็นการแสดงความรู้สึกนึกคิด ความพึงพอใจที่มีทั้งสองฝ่าย

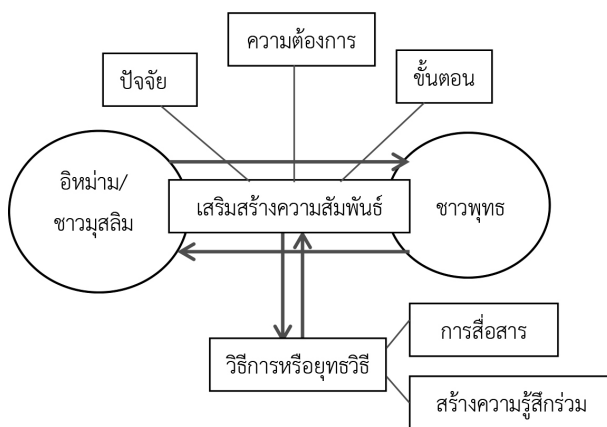
2) การรู้จักและเชื่อใจกัน (Know and trust) เมื่อสองฝ่ายพบกันจะทำความรู้จักกัน ศึกษาประวัติส่วนบุคคล การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน เพื่อศึกษาว่าบุคคลที่สัมพันธ์ด้วยนั้น มีค่านิยมหรือทัศนคติตรงกันหรือไม่ หากตรงกันจะเกิดความไว้วางใจได้ดียิ่งขึ้น

3) บรรทัดฐานส่วนบุคคล (Personal norms) หมายถึง กิริยามารยาท ลักษณะนิสัยส่วนบุคคล ถ้าดีจะเป็นที่รักใคร่และสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่นโดยง่าย

4) การลงทุนด้วยตัวเอง (Self-investment) เป็นการยอมเสียบางส่วนของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นเงินทอง กำลังกาย โอกาส เพื่อสร้างหรือรักษาความสัมพันธ์ การคบค้าสมาคมกับสมาชิกในสังคม Carkhuff & Berenson (1977) เห็นว่าปัจจัยส่งเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลประกอบด้วย 1) การเปิดเผยความรู้สึก (Revelation) เป็นความเต็มใจที่จะแลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เพื่อความเข้าใจ และสัมพันธ์ภาพอันดี 2) ความรู้สึกร่วม (Shared feeling) สามารถทำความเข้าใจความรู้สึกผู้อื่น รับรู้ความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากบุคคล 3) การเคารพและยอมรับบุคคลอื่น (Respect and accept) เป็นการให้ความสนใจผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น พยายามทำความเข้าใจโดยไม่ประเมินบุคคลอื่น ไม่ด่วนตัดสินใจว่าถูกหรือผิด ควรไม่ควร ตามแนวคิดของ Schutz (2012 : 93-95) ยังเห็นว่า สัมพันธภาพระหว่างบุคคลทั้งในระดับพฤติกรรมและความรู้สึกเกิดจากความต้องการ 3 แบบ ได้แก่ 1) ความต้องการรวมตัว (Need for inclusion) เป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ การคบค้าสมาคม ทำตนเองให้เป็นที่ยอมรับนับถือ ให้ผู้อื่นยอมรับตนเป็นคนในกลุ่ม และ 2) ความต้องการควบคุม (Need for control) เป็นการเสริมอำนาจของตนเหนือบุคคลอื่นเพื่อขึ้นำ ก่อร่าง หรือควบคุมกิจกรรมต่าง ๆ ให้บรรลุผลสุดท้ายตามที่ตนปรารถนา 3) ความต้องการความชอบ (Need for affection) เป็นการรักษาสัมพันธภาพให้น่าพอใจ มีความชอบพอซึ่งกันและกัน โดยอาจช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แสดงความปรารถนาดีต่อกัน เพื่อให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนม และมีความรู้สึกเดียวกัน ในด้านความสัมพันธ์ข้ามวัฒนธรรม และการแสวงหาความแตกต่างทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์กับผู้อื่น Jansson, Johanson & Ramström (2007) ได้อธิบายว่าประกอบด้วยขั้นแรก คือการสืบหาความรู้ ตลอดจนกับวัฒนธรรมใหม่ ๆ เช่น การเดินทางเที่ยวชม สำรวจ สังเกต ทดลองกิน ทดลองใช้สิ่งใหม่ ๆ ที่ไม่เคยพบเจอในวัฒนธรรมตนเอง ขั้นที่สองคือการสื่อสารระดับบุคคล เป็นขั้นตอนที่เริ่มเข้าไปพบปะสนทนา คบหาผู้คนที่มีความรู้แตกต่าง เป็นขั้นตอนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเรียนรู้และประสบการณ์ทางวัฒนธรรม ขั้นที่สาม คือการปรับตัวทางวัฒนธรรม เป็นขั้นหลังจากได้พบปะพูดคุยกับคนต่างวัฒนธรรม แล้วรู้สึกว่าบางสิ่งที่ไม่เหมือนกันต้องหาวิธีปรับตัวเพื่อสร้างความสัมพันธ์ แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการเสริมสร้าง

ความสัมพันธ์ คือวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ความสัมพันธ์ที่รักษาไว้ดีอยู่ก่อนแล้วแน่นแฟ้นขึ้น เพิ่มพูนให้ดีหรือมั่นคงยิ่งขึ้น แต่ก่อนที่จะรักษาความสัมพันธ์ได้นั้นต้องเริ่มจากการสร้างความสัมพันธ์ขึ้นก่อน การสร้างความสัมพันธ์ การรักษาความสัมพันธ์ และการเสริมสร้างความสัมพันธ์จึงยึดโยงเป็นกระบวนการ

จากแนวคิดดังกล่าวทำให้ได้กรอบการเสริมสร้างความสัมพันธ์ ที่อนุมาณได้ถึงการพัฒนาความสัมพันธ์ของผู้นำศาสนาอิสลามกับชาวพุทธ ที่ต้องมีปัจจัย ความต้องการ และขั้นตอนเสริมสร้างความสัมพันธ์ จนนำไปสู่การสร้างวิธีการหรือยุทธวิธีต่าง ๆ เช่น การสื่อสาร และการสร้างความรู้สึกร่วมกัน (จากความชอบ พอใจ เชื่อใจ ฯลฯ) จนเกิดความต้องการรวมตัวหรือมีกิจกรรมร่วมกัน

ภาพที่ 1 กรอบคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมและชาวพุทธของอิหม่ามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยา เพื่อทำความเข้าใจความหมายของปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ในชีวิตตามสภาพบริบททางสังคมและวัฒนธรรมประชากรเป็นชาวมุสลิมและชาวพุทธในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มอิหม่ามและผู้นำศาสนาอิสลามอื่น ๆ จำนวน 16 คน กลุ่มชาวมุสลิมที่ไม่ใช่ผู้นำศาสนาอิสลามจำนวน 48 คน กลุ่มชาวไทยพุทธจำนวน 44 คน ซึ่งรวมผู้มีสถานภาพเป็นพระภิกษุสงฆ์ด้วย รวมทั้งสิ้น 108 คนจากพื้นที่ 9 ชุมชน ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองหรืออำเภอรอบนอกของจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาสจังหวัดละ 3 ชุมชน แต่ละชุมชนใช้วิธีเลือกชุมชนและกลุ่มอิหม่ามแบบ

เจาะจง โดยชั้นแรกพิจารณาจากชุมชนที่ผู้นำศาสนาอิสลามมีบทบาทต่อการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมและพุทธเป็นที่ประจักษ์ ซึ่งได้จากสื่อสาธารณะหรือการบอกเล่าของนักปกครองหรือนักวิชาการ จากนั้นเดินทางไปเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งจากอิหม่ามและผู้นำศาสนาอิสลามอื่น ๆ เช่น ครูสอนศาสนา โต๊ะครู ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับอิหม่ามในชุมชนได้ และอาศัยในชุมชนไม่น้อยกว่า 5 ปี กลุ่มชาวมุสลิมที่ไม่ใช่ผู้นำศาสนาและชาวพุทธใช้วิธีเลือกแบบลูกโซ่ โดยเริ่มจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน แล้วให้แนะนำคนอื่น ๆ ทั้งชาวมุสลิมและชาวพุทธ โดยใช้เกณฑ์สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับอิหม่ามได้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย อาศัยในชุมชนไม่น้อยกว่า 5 ปี วิธีลูกโซ่จะช่วยให้ผู้วิจัยเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย ไม่เสี่ยงจากสถานการณ์ความไม่สงบ เพราะได้รับการรับรองจากผู้นำชุมชน ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากเอกสารและจากพื้นที่แต่ละชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต เครื่องมือวิจัยใช้ คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกการสังเกต อุปกรณ์เทปบันทึกเสียง สมุดบันทึกการสัมภาษณ์ แบบสัมภาษณ์แยกเป็น 2 ชุด คือ ชุดสัมภาษณ์อิหม่าม และชุดสัมภาษณ์ชาวมุสลิมและชาวพุทธ ข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์เชิงลึกทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูล โดยการถามซ้ำตัวบุคคลในเวลาและสถานที่ต่างกันในเรื่องเดียวกัน จากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ความถูกต้องตรงประเด็น ตีความข้อมูลเพื่อสร้างข้อสรุปจากสิ่งที่ปรากฏหรือวิเคราะห์แบบอุปนัย และเขียนรายงานเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่าอิหม่ามมีการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมกับชาวพุทธด้วยวิธีต่าง ๆ ต่อไปนี้

1) การสื่อสารความรู้เกี่ยวกับหลักศาสนาอิสลามแก่ชาวพุทธ

การให้ความรู้เกี่ยวกับหลักศาสนาอิสลามแก่ชาวพุทธ จากการศึกษาหลายชุมชนพบว่าเบื้องต้นอิหม่ามจะแสดงให้เห็นสิทธิของความเป็นพลเมืองไทยที่จะเลือกนับถือศาสนาใดก็ได้ ไม่ว่าศาสนาใดก็ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้ สอนให้รู้จักเคารพศักดิ์ศรีของมนุษย์ สิ่งสำคัญคือไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ให้อยอมรับในจิตวิญญาณแห่งศาสนา เข้าใจในความแตกต่างเชิงปัจเจกและความเหมือนบางอย่างของมนุษยชาติ หากเปรียบเทียบกับหลักศาสนาพุทธมีเรื่องบุคคลัญญาตา กล่าวคือ บุคคลพึงรู้จักบุคคลว่าแต่ละคนแตกต่างกันอย่างไร หลักศาสนาอิสลามก็มีเรื่องเอกภาพ อิหม่ามเสนอความรู้เรื่องเอกภาพของจักรวาล โดยชี้ว่าความแตกต่างของมนุษย์ถูกกำหนดโดยพระเจ้า ทุกสิ่งอย่างล้วนเกิดจากพระเจ้าองค์เดียวกัน ชาวพุทธเป็นบุตรของพระเจ้าเช่นกัน ไม่ว่านับถือศาสนาใดมีฐานะเท่าเทียม เพียงแต่เลือกศาสนาที่ต่างกัน อิหม่ามมักสื่อให้ชาวพุทธเห็นเสมอว่าชาวมุสลิมและชาวพุทธเป็นพี่น้องกัน จึงควรรักษาความสัมพันธ์ที่ดี ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“หลักอิสลามง่ายมาก ทุกอย่างพระเจ้าสร้าง พระเจ้าสร้างไทยพุทธ มนุษย์เกิดจากพ่อแม่เดียวกัน” (อับดุลรอมาน, นามสมมติ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2561)

ความแตกต่างของมนุษย์เป็นเป็นเจตจำนงของพระเจ้า ทำให้มนุษย์มีการแลกเปลี่ยนกัน แม้แต่ละคนแตกต่างกัน แต่มีบางสิ่งร่วมกัน ดังหลักธรรมของอิสลามมีหลายอย่างสอดคล้องกับหลักธรรมของชาวพุทธ อิหม่ามชี้ความแตกต่าง เป็นการทำให้สังคมมีสีสัน เหมือนดอกไม้หลายสี

หลากหลายในแง่กัน ดังคำสัมภาษณ์ว่า “ละกุ่มตึนกูม ะลียะตึน (เป็นบทในอัลกุรอาน แปลว่า สำหรับพวกเจ้าคือศาสนาของพวกเจ้า และสำหรับข้าก็คือ ศาสนาของข้า) พระองค์ทรงสอนในกุรอาน ทุก ๆ ศาสนา เหมือนดอกไม้หลากหลายในแง่กัน เราต้องการสติเดียวคงไม่ใช่” (อาดัม, นามสมมติ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2561) หลักธรรมที่มีคล้ายกันคือหลักธรรมว่าด้วยข้อห้ามและข้อปฏิบัติ การที่ชาวมุสลิมสัมพันธ์ด้วยดีกับชาวพุทธเป็นเพราะมีข้อห้ามบางอย่างร่วมกัน ความเห็นชอบกับหลักศีลห้าของชาวพุทธเป็นเพราะสอดคล้องกับบทบัญญัติของศาสนาอิสลาม ทำให้ทุกคนเป็นคนดี ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ไทยพุทธมุสลิมมีศีลเหมือนกัน คือถือศีล 5 คล้ายกัน ไม่ว่าใครให้อิหม่ามชักจูงให้ทำความดี” (อับดุลเลาะ, นามสมมติ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 9 ธันวาคม 2561)

ตัวอย่างเช่น การตีมนุสราหรือข้อห้ามในศาสนาพุทธเทียบเท่ากับเป็นหะรอมในศาสนาอิสลาม การยอมรับหลักการเดียวกันมีส่วนส่งเสริมความสัมพันธ์ของทั้งสองศาสนา หลักอิสลามมิได้ขัดขวางที่จะทำให้นักศาสนาอื่น ๆ ได้เรียนรู้ศาสนาอิสลาม การชี้แนะของอิหม่ามช่วยสนับสนุนให้ชาวพุทธปฏิบัติต่อมุสลิมดียิ่งขึ้น ขณะเดียวกันก็รับฟังหลักศาสนาพุทธหากมีการแลกเปลี่ยน ดังที่ฏอริก รอมฎอน (2554) ให้ความเห็นว่า คำสอนอิสลามคือรากฐานความเชื่อของมุสลิม แต่กระนั้นก็ตีการเปิดกว้างก็มีความจำเป็น มุสลิมควรเปิดรับความรู้ต่าง ๆ จากศาสนาและวัฒนธรรมอื่น ๆ เขายังเห็นว่ามีความนิยมทางปรัชญาต่าง ๆ หรือแม้แต่แนวคิด ที่สามารถช่วยให้เราเข้าใจหลักคำสอนของเราได้ เราเองก็ควรจะเรียนรู้จากพวกเขาด้วยเช่นกัน สิทธิในที่นี้จึงเน้นอิสรภาพที่ช่วยปลดปล่อยมนุษย์ให้เลือกรับรู้และนับถือศาสนาอย่างเท่าเทียม และเมื่อยอมรับในศาสนาหนึ่งแล้วจะไม่มีกรอบบังคับ แต่ให้อิทธิพลปฏิบัติตามความเชื่อของตน โดยที่ยังมีปฏิสัมพันธ์กับศาสนิกอื่น ๆ ในสังคมเดียวกัน ดอกไม้ในแง่กันถ้ามีสีเดียวเหมือนวัฒนธรรมหนึ่งบดบังวัฒนธรรมอื่น การตีความหมายในแง่ความความเท่าเทียมกันทางศาสนาจึงมีลักษณะการบูรณาการทางวัฒนธรรม แนวคิดนี้ช่วยให้คนในสามจังหวัดชายแดนภาคได้รับรู้ถึงอุดมคติทางศาสนาซึ่งกันและกัน บนฐานสิทธิในการเลือกนับถือศาสนาโดยไม่ก่อผลกระทบกับสังคม ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“เคยฟังอิหม่ามพูด แกบอกว่ทุกศาสนาสอนให้เป็นคนดี เราเป็นพี่น้องกัน ให้รักสิ่งแวดล้อมมนุษย์ด้วยกัน ต้องให้เกียรติกันและกัน ถ้ามองไม่ดีก็มีปัญหา” (สุกิจ นามสมมติ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 31 ธันวาคม 2561)

สถานที่ที่อิหม่ามมักให้ความรู้เกี่ยวกับหลักศาสนาอิสลามแก่ชาวพุทธมีหลายพื้นที่ จากการศึกษามี 3 พื้นที่หลัก ๆ ดังนี้

1.1 หน่วยงานราชการหรือเอกชนที่จัดสานเสวนาผู้นำศาสนา

พื้นที่ราชการหรือเอกชนที่จัดกิจกรรมสานเสวนา เช่น สถานศึกษา สถานิวิทย์ องค์การปกครองท้องถิ่น ศูนย์ สมาคม หรือตามหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จัดขึ้นตามโครงการต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมพหุวัฒนธรรม โดยจัดเสวนาร่วมกับพระสงฆ์หรือผู้นำศาสนาอื่น ๆ ในสถานที่ที่มีชาวพุทธและมุสลิมพัวพันกัน ประเด็นที่พูดมักเกี่ยวข้องกับการสร้างคนดีที่สอดคล้องกันทั้งศาสนาอิสลามและพุทธ เมื่อมีข้อซักถามจากผู้ฟัง บางคำถามอิหม่ามเป็นผู้ตอบ บางคำถามพระสงฆ์เป็นผู้ตอบ บางคำถามเป็นเชิงเปรียบเทียบ เช่น พุทธถามอิหม่าม มุสลิมตายแล้วไปไหน พุทธตายแล้วไปไหน บางสถาน

ศึกษาจัดให้อิหม่ามและพระสงฆ์อบรมเยาวชนร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการอยู่ร่วมกันกับคนต่างศาสนา อิหม่ามเน้นเสมอถึงหลักการธรรมที่สอดคล้องกับวิถีชาวพุทธ โดยเฉพาะการทำดีได้ ทำชั่วได้ชั่ว ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“อิสลามทำดีก็ขึ้นสวรรค์ มีอัลลอฮ์ให้หัวใจ อิหม่ามพูด..ก็เหมือนพระพุทธถูกแล้ว ดังที่พระกล่าวว่าทุกคนที่ตายไป ต้องไปที่ชอบ ๆ ที่ชอบคือกรรม ถ้าเรามีกรรมเก่าก็ต้องใช้กรรมเก่า ทำความดีให้มากเกิดเป็นเทวดา ทำชั่วเป็นเปรต” (อับดุลเราะมาน, นามสมมติ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 31 ธันวาคม 2561)

คำสอนของอิหม่ามนี้นสอดคล้องกับหลักศาสนาพุทธที่แต่ละคนทำความดีความชั่วแตกต่างกัน และต้องได้รับผลเช่นนั้น นั่นคือการทำดีไม่ทำให้ชั่ว การบรรยายร่วมกันและแลกเปลี่ยนทัศนะซึ่งกันและกันสะท้อนถึงบทบาทอิหม่ามที่ต้องการสร้างสันติสุข โดยไม่แสดงอคติหรือชาติพันธุ์นิยมที่ยกศาสนาอิสลามของตนดีกว่าศาสนา หากมีลักษณะวัฒนธรรมสัมผัส คือต่างมีแก่นสารของตนเองภายใต้บริบทเฉพาะหนึ่ง ๆ อิหม่ามเพียงต้องการชี้ทางศาสนาของตนให้ศาสนิกอื่นเรียนรู้แล้วพิจารณาด้วยตนเอง การบรรยายแต่ละครั้งล้วนสอดแทรกหลักคิดเพื่อส่งเสริมความเข้าใจระหว่างมุสลิมและชาวพุทธ

1.2 สถานที่จัดงานประเพณีของชุมชน

อิหม่ามมักได้รับเชิญเป็นผู้มีเกียรติร่วมพิธีเปิดงานเทศกาลประเพณีของชุมชน หรืออาจจัดงานเทศกาลเป็นการส่วนบุคคล สถานที่จัด เช่น ลานประชาคมของ อบต. สนามโรงเรียน ลานวัด ฯลฯ หรือหลายเทศกาลประเพณีมีทั้งชาวพุทธและมุสลิมร่วมกิจกรรม การจัดรายการหรือกิจกรรมประเพณีบางครั้งเป็นที่สงสัยของชาวพุทธ อิหม่ามคอยไขข้อข้องใจ ดังเช่น เทศกาลอาหารโบราณซึ่งจัดขึ้นที่ลานเอนกประสงค์ของชุมชนแห่งหนึ่ง ในงานมีรายการประกวดอาหารดีเด่นและมอบรางวัล อิหม่ามร่วมกิจกรรมนี้ทุกครั้ง การร่วมกิจกรรมนี้ไม่เพียงชิมขนมที่แต่ละชุมชนจัดให้ชิมเพื่อประกวดเท่านั้น แต่ยังให้ความกระจ่าง หรือสร้างความเข้าใจแก่ชาวพุทธที่ไม่เข้าใจวิถีมุสลิม เช่น การแต่งกายของหญิงมุสลิมที่มักมีคำถามจากชาวพุทธ จนต้องอธิบายหลักสำคัญของการแต่งกายของมุสลิมที่ต้องปิดมิดชิด หรือการบริโภคอาหารของมุสลิม ที่หลายครั้งชาวพุทธแคลงใจมุสลิมอาหารที่ชาวพุทธปรุงและไม่มีหมูเป็นส่วนผสม มุสลิมยังไม่กิน ขณะที่มุสลิมปรุงอาหารชาวพุทธกินอย่างไม่มีลังเล จึงเห็นเป็นบทบาทของอิหม่ามซึ่งต้องทำความเข้าใจในโอกาสนี้ ดังคำสัมภาษณ์ว่า

“เวลาจัดงานอาหารของมุสลิมหมดก่อนทุกครั้ง ชาวพุทธน้อยใจว่าทำไมอิสลามไม่กินของไทยพุทธ ทำในงานเห็น ๆ กันอยู่ อิหม่ามต้องให้พุทธเข้าใจว่า ทำไมอิสลามไม่กิน ชาวพุทธบางคนไม่เข้าใจ ต้องบอกว่าอิสลามไม่ใช่แค่ไม่มีหมูแล้วกินได้แต่ยังต้องให้ถูกหลักอิสลาม ตั้งแต่การเชือดล้าง แช่น้ำ...” (สะมะแอ, นามสมมติ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 31 ธันวาคม 2561)

1.3 บ้านของอิหม่าม

บ้านของอิหม่ามและมัสยิดจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ศาสนาอิสลาม ที่เข้าถึงผู้นำศาสนาได้มาก เพราะมีความพร้อม ในบ้านอิหม่ามมักมีคัมภีร์ เอกสาร หนังสือหลักธรรมอิสลาม ดังในชุมชนแห่งหนึ่ง ที่อิหม่ามปรับบ้านให้เป็นโฮมสเตย์ เพื่อให้ชาวพุทธหรือคนศาสนาอื่น ๆ ได้เรียนรู้วิถีอิสลามจากผู้นำศาสนาโดยตรง ดังเมื่อนักท่องเที่ยวพักและตั้งคำถามเกี่ยวกับอิสลาม อิหม่ามได้ชี้ว่า

“เราอยู่ในพุทธวัฒนธรรม เราต้องคิดว่า เป็นพี่น้องกัน มาทะเลาะกันทำไม เรามาจากพ่อแม่เดียวกัน ทั้งคริสต์ พุทธ บอกเรามาจากอิฟอาดัม เราเป็นลูกหลานท่าน ในคัมภีร์กุรอ่านชัดเจนมาก แสงสว่างจุดร่วม” (อับดุลเราะมาน, นามสมมติ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 31 ธันวาคม 2561)

อิหม่ามพยายามชี้แนะทั้งนักท่องเที่ยวชาวพุทธและมุสลิมให้เข้าใจร่วมกัน การยกคำพูดนี้ อิหม่ามยังได้อ้างถึงฮิจเราะห์ที่ 49 ตอนที่ 13 ที่ว่า โอมันยูซัยทั้งหลายแท้จริงเราได้บังเกิดพวกเจ้ามาจากเพศชายและเพศหญิง และเราได้ทำให้พวกเจ้าแยกเป็นเผ่า และตระกูลเพื่อจะได้รู้จักกัน แท้จริงผู้ที่มิเคยรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ ที่อัลลอฮ์ นั่นคือผู้ที่ยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า แท้จริงนั้นอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรับรู้ยิ่ง ซึ่งเรื่องนี้อิสลามได้วางกฎระเบียบที่ชัดเจนในการพิทักษ์สังคมของมนุษยชาติ (ฎอริก มุฮัมมัด, 2564) กล่าวคือความแตกต่างระหว่างเผ่า ตระกูลและประชาชาติ หรือความแตกต่างด้านภาษา คำพูด ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีมิได้เป็นสาเหตุของความแตกแยกเป็นศัตรูกัน แต่เพื่อให้มีการรู้จักกัน ปรีกษาหาหรือกัน หรือร่วมมือกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เอกสารเหล่านี้ถูกแปลเป็นภาษาไทยตั้งบนชั้นที่พร้อมให้นักท่องเที่ยวชาวพุทธ ที่ขบข้องใจได้มาศึกษา ดังนั้นกลวิธีการรักษาความสัมพันธ์ต่อกัน ส่วนหนึ่งจึงเป็นการอ้างคัมภีร์เพื่อให้ชาวพุทธเข้าใจปรัชญาศาสนาที่แท้จริง ให้มุสลิมที่คิดต่างและต้องการสร้างความแตกแยกระหว่างชาวพุทธและมุสลิมได้ล้มเลิก เพราะขัดกับบทบัญญัติ และจะเป็นการทำลายศาสนามากกว่าการเชิดชูศาสนา

2) การร่วมกิจกรรมที่วัดหรือที่พระสงฆ์จัดขึ้นและเชิญมุสลิมเข้าร่วม

การร่วมกิจกรรมกับพระสงฆ์มีสองรูปแบบคือร่วมกิจกรรมในวัดและนอกวัด การร่วมกิจกรรมในวัดพิจารณาได้จากงานประจำปีเพื่อแสดงมุทิตาจิตแก่เจ้าคณะในจังหวัดหนึ่ง ในงานมีผู้นำศาสนาอิสลามและพระสงฆ์เดินทางมาร่วมพิธีการมากมาย โดยมีหัวหน้าส่วนต่าง ๆ มอบของที่ระลึก มีอิหม่ามหรือผู้แทนกล่าวคำมุทิตาจิต ในงานมีกิจกรรมมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนเรียนดีแต่ยากจน ทั้งพุทธและมุสลิม โดยพิธีมอบมีทั้งพระสงฆ์และอิหม่าม หัวหน้างานต่าง ๆ หมุนเวียนมอบทุน มีกิจกรรม แรเงงใจสำคัญของผู้นำศาสนาและชาวมุสลิมที่มาวัดนี้ ท่ามกลางเสียงวิพากษ์จากมุสลิมภายนอกคือ ความคุ้นเคยกันระหว่างอิหม่ามกับเจ้าอาวาส และความมีน้ำใจความช่วยเหลือของพระสงฆ์ของวัดนี้โดยไม่เลือกศาสนา ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“นายอำเภอคนก่อนให้อิหม่ามไปรับเงินค่าตอบแทนที่วัด จนปีต่อมามุสลิมเข้าวัดจนคุ้นเคย หลายคนรู้จักยกยอการร่วมพิธี อิหม่ามเป็นเพื่อนท่านตั้งแต่เด็ก ใครไม่มีงานทำก็ทำงานให้ทำให้เงินสร้างมัสยิดเป็นแสน ๆ” (อัมราน, นามสมมติ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 28 ธันวาคม 2561)

วัดกลายเป็นพื้นที่ปฏิบัติการทางสังคม ที่ประกอบสร้างให้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวกันของสมาชิกที่ต่างศาสนาในพื้นที่ เป็นรูปแบบปฏิบัติการทางสังคมที่ถูกกำหนดโดยภาคส่วนต่าง ๆ กิจกรรมนอกวัด ดังเช่น อิหม่ามร่วมเดินทางไปกับพระสงฆ์เพื่อเยี่ยมผู้สูงอายุ หรือผู้ป่วยติดเตียง ทั้งพุทธและมุสลิม การร่วมเดินทางของอิหม่ามสร้างความมั่นใจแก่ชาวมุสลิมที่จะรับการช่วยเหลือจากพระสงฆ์ ขณะเดียวกันช่วยให้พระสงฆ์ไม่ลำบากใจหากจะช่วยชาวมุสลิม เพราะมีอิหม่ามคอยให้คำปรึกษาในสิ่งเหมาะสม ทุกครั้งที่เยี่ยมชุมชนมีทหารช่วยประสานงาน ติดตาม ถือสิ่งของการร่วมกิจกรรมของทหารมิใช่ไปเพื่อปกป้องผู้นำศาสนา มิฉะนั้นจะถูกต่อต้านจากชุมชน แต่เป็นการช่วยเหลือด้านกำลัง การมีอิหม่ามร่วมกิจกรรมนี้กับพระสงฆ์ ช่วยให้ชาวพุทธเห็นความดีงามของ

มุสลิมโดยรวม อิหม่ามยังช่วยชี้แนะพระสงฆ์ พื้นที่ใดควรไปหรือไม่ควรไป เพราะแต่ละชุมชนมีบริบทต่างกัน บางแห่งเป็นพื้นที่สีแดง อิหม่ามอาศัยอยู่ในชุมชนมานานย่อมเข้าใจวิถีมุสลิมแต่ละหมู่บ้าน ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“แต่ถึงอิหม่ามก็เฉพาะพื้นที่ อิหม่ามก็ไปบ้านไทยพุทธ หมู่บ้านไหนไม่มีไทยพุทธก็ไปมุสลิมก็ต้องถามก่อน ขออนุญาตก่อน บางทีผู้นำมุสลิมก็ไม่อนุญาต” (พระसार, นามสมมติ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 30 มิถุนายน 2562)

3) การร่วมเดินทางทัศนศึกษากับชาวพุทธ

หลายหน่วยงานของรัฐจัดโครงการพาชาวบ้านหรือคนของชุมชนทั้งพุทธและมุสลิมเดินทางไปทัศนศึกษา เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมที่แตกต่างและไม่ค่อยพบเจอ จากสามจังหวัดชายแดนใต้สู่ภูมิภาคอื่น ๆ ซึ่งบางครั้งอิหม่ามร่วมเดินทางด้วย ดังตัวอย่างพื้นที่แห่งหนึ่ง มีอิหม่ามเดินทางร่วมกับชาวพุทธชาวมุสลิมไปยังภาคอีสาน ไปเยี่ยมชมโบราณสถานและสถานที่สำคัญอื่น ๆ การมีอิหม่ามร่วมเดินทางกับชาวพุทธช่วยกระชับความสัมพันธ์ที่ดี อิหม่ามยังทำหน้าที่ปรึกษาหรือผู้สร้างความเข้าใจในกิจกรรมระหว่างเดินทาง ไม่ว่าจะเป็นการกิน การแต่งตัว การประกอบศาสนกิจ มุสลิมต้องละหมาดทุกวัน เมื่อถึงเวลาต้องแวะสถานที่ละหมาดซึ่งอาจทำให้ล่าช้า ชาวพุทธไม่พอใจเป็นหน้าที่ของอิหม่ามต้องอธิบายให้ไทยพุทธเข้าใจถึงเหตุผลของการละหมาด การละหมาดยังนำมาซึ่งการขอให้พระเจ้าคุ้มครองความปลอดภัยระหว่างเดินทาง ชาวพุทธมักสงสัยเหตุใดจึงไม่ละเว้น อิหม่ามต้องอธิบายการละหมาดไม่เพียงให้ชาวมุสลิมปลอดภัยแต่รวมถึงชาวพุทธด้วย และหากไทยพุทธจะสวดมนต์ขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้คุ้มครองชาวมุสลิมก็ยอมรับได้ เพราะถ้ามัวมีเป้าหมายเดียวกัน คือความปลอดภัย ภายใต้อาณัติการณซึ่งทุกคนต้องการความปลอดภัย อิหม่ามมีส่วนเสริมสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันได้ ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“มีไทยพุทธบางคนไม่เข้าใจเกี่ยวกับการละหมาด เขาจะถามว่า ทำไมมุสลิมต้องละหมาด อิหม่ามก็อธิบายว่า เพราะเป็นการขอพรพระเจ้าเป็นเจ้า เป็นการขอพรจากพระเจ้าเพื่อทุกคนทั้งพุทธมุสลิมให้เดินทางปลอดภัย ทำให้ไทยพุทธเข้าใจ เวลารวมกลุ่มจะเป็นผลดีในเชิงบวก ไม่ว่าอะไรทำให้เคลียร์กันได้” (การี, นามสมมติ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2562)

การสร้างความเข้าใจระหว่างชาวพุทธและมุสลิมระหว่างร่วมกิจกรรม อิหม่ามมีเทคนิคแบบยลในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีผ่านการบริหารเวลาและการเดินทาง ซึ่งช่วยให้การเดินทางนั้นเป็นไปอย่างราบรื่น นอกจากนี้เรื่องอาหารก็เล็งเห็นความสำคัญ ระหว่างเดินทางเปิดอินเทอร์เน็ตเกี่ยวกับอาหารที่ต้องเลือกทานในภาคอีสาน อิหม่ามต้องอธิบายเพื่อคลายสงสัย อาหารที่ถูกหลักศาสนา ต้องเชื่อมั่นได้แม้กระบวนการผลิต การเชือดต้องมีคำกล่าวของอิสลาม ต้องขอพรจากพระเจ้า อิหม่ามเห็นว่าการสร้างความเข้าใจมาจากฐานของคนใจกว้าง เอาใจเขาไปใส่เฝ้าเรา มองโลกในแง่ดี ไม่เอาเรื่องส่วนบุคคลเป็นตัวตั้ง หรือมีฉะนั้นต้องพร้อมอธิบายให้คนอื่นเข้าใจ

4) การร่วมกิจกรรมในวันสำคัญของชาติหรือท้องถิ่น

วันสำคัญของชาติของท้องถิ่น ในหลายชุมชนมีอิหม่ามร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้น เช่น วันแม่ วันเด็ก วันชาติ ดังเช่น วันเด็กในชุมชนหนึ่ง อิหม่ามเป็นผู้มอบรางวัลแก่เด็ก ๆ ร่วมกับพระสงฆ์ หัวหน้าฝ่ายปกครองท้องถิ่น วันกีฬาท้องถิ่น เช่น การแข่งวูว แข่งเรือ อิหม่ามมักได้รับเกียรติเป็นแขก

ร่วมงานเสมอ ชุมชนแห่งหนึ่งได้จัดแข่งขันเรือผีพายโดยวางเงื่อนไขว่าเรือแต่ละลำจะต้องมีทั้งชาวพุทธและมุสลิม เพื่อเสริมความรักความสามัคคีต่อกัน เกณฑ์นี้เกิดจากแนวคิดของผู้ใหญ่บ้านชาวพุทธ และมีอิหม่ามสนับสนุน นัยหนึ่งเพื่อแสดงสัญลักษณ์ของสังคมพหุวัฒนธรรม การเสริมสร้างความสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมนี้อาจไม่บรรลุผลนักหากไม่ได้แรงกระตุ้นของอิหม่าม โดยเฉพาะสถานการณ์ที่มีความคับข้องหมองใจระหว่างชาวพุทธและมุสลิม แต่กระนั้นก็เกิดการตัดสินใจร่วมกิจกรรมของอิหม่ามยังพิจารณาจากลักษณะกิจกรรม อิหม่ามเห็นว่ากิจกรรมที่ไม่เกี่ยวกับศาสนาเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมที่สุด และโอกาสช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี การแข่งเรือ नियมจัดวันเดียวกับวันลอยกระทง เป็นแนวคิดของผู้ใหญ่บ้านที่ต้องการให้วันสำคัญนี้เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและมุสลิม เมื่อสนทนสนมแล้วก็ไม่รังเกียจชมประเพณีของชาวพุทธ ให้มุสลิมได้เรียนรู้และตระหนักในความสำคัญของสายน้ำร่วมกัน การจัดลอยกระทงไม่มีชาวมุสลิมเข้าร่วม อิหม่ามและมุสลิมอื่น ๆ ชมและเชียร์อยู่ห่าง ๆ โดยพิจารณาว่าการชมพิธีลอยกระทงไม่ได้ผิดหลักศาสนา การเลือกแข่งเรือวันดังกล่าวสะท้อนความมุ่งมั่นของผู้นำชุมชนต่อการสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกัน การร่วมชมงานของอิหม่ามก็เพื่อให้เห็นความไม่รังเกียจเด็ดฉันทที่จะร่วมกับคนต่างศาสนา และเป็นส่วนที่ต้องการสนับสนุนภาครัฐต่อการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและมุสลิม ไปพร้อมกับการร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่น ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“หมู่บ้านจัดงานแข่งเรือทุกปี ทุกปีมีคนไทยคนมลายูแข่งขันด้วยกัน ฉัน(หมายถึงอิหม่าม) มาให้กำลังใจทั้งสองฝ่าย อย่าเหมาว่าเข้าข้างมุสลิม” (อาลี, นามสมมติ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 24 สิงหาคม 2562)

ภาพที่ 1 อิหม่ามชมการแข่งขันเรือในชุมชน

ภาพที่ 2 การแข่งเรือแต่ละลำมีทั้งพุทธและมุสลิมร่วมอยู่ด้วย

5) การจัดโครงการหรือกิจกรรมของมุสลิม และเชิญชาวพุทธเข้าร่วม

มีหลายโครงการที่อิหม่ามเป็นผู้บริหารจัดการ ดังเช่น โครงการช่วยเหลือเด็กกำพร้าในอำเภอหนึ่ง โดยอิหม่ามติดต่อพระสงฆ์ที่วัดเพื่อเชิญร่วมโครงการ ในที่สุดได้โครงการออกมาเป็นรูปธรรมภายใต้ชื่อโครงการเชื่อน้ำตาเด็กกำพร้า ซึ่งปฏิบัติการช่วยเหลือหลังวันฮารีรายอของทุกปี

แต่เดิมเป็นการช่วยเหลือเด็กที่มุสลิมกำพร้าบิดาซึ่งเป็นเสาหลักของครอบครัว ต่อมาอิหม่ามเห็นความสำคัญของการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน ต้องการสร้างความเท่าเทียมโดยช่วยเหลือชาวพุทธด้วย จึงไปหารือกับพระสงฆ์ วางแผนระดมทุนจัดโครงการ เงินที่นำมาช่วยเหลือได้รับการบริจาคจากองค์กรต่าง ๆ ส่วนราชการและเอกชนทั้งชาวพุทธชาวมุสลิม การช่วยเหลือครอบคลุมทุกตำบลปีหนึ่ง ๆ มีเด็กที่รับการช่วยเหลือเฉลี่ยคนละ 1,000 บาท จัดมาตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2547 โดยเด็กกำพร้าเหล่านี้จะมีข้อมูลอยู่ในแต่ละตำบล อิหม่ามและผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้คัดเลือก โครงการของอิหม่ามช่วยให้ชาวพุทธเห็นโมติริจิต มีทัศนคติที่ดีต่อมุสลิม ยังมีโครงการอื่น ๆ เช่น โครงการอิสลามวิถีคืนคนดีสู่สังคม เป็นกิจกรรมที่มีอิหม่ามบรรยายตามหลักศาสนา อบรมเยาวชน โดยเฉพาะกลุ่มติดยาเสพติด โดยหมุนเวียนไปแต่ละอำเภอ โดยมีชาวพุทธร่วมกิจกรรมด้วย โครงการตาวะฮ์ญจรเป็นกิจกรรมที่มีอิหม่ามเดินทางไปส่งสอนมุสลิมตามหมู่บ้านต่าง ๆ บางแห่งมีชาวพุทธร่วมฟังด้วยจัดปีละ 2-3 ครั้ง (แวอาแซ, นามสมมติ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 7 มกราคม 2561) โครงการเหล่านี้มีจุดหมายสำคัญคือให้ชาวพุทธและมุสลิมเข้าใจซึ่งกันและกัน และแก้ปัญหาด้านศีลธรรมร่วมกัน แม้เป้าหมายหลักเป็นมุสลิม แต่ด้วยวิสัยทัศน์กว้างไกลของอิหม่ามจึงไม่ทอดทิ้งชาวพุทธ ต้องการสื่อสารให้ชาวพุทธได้เรียนรู้วัฒนธรรมของอีกศาสนาหนึ่ง ขณะเดียวกันก็สามารถปรับตัวให้เป็นคนดีไปพร้อม ๆ กัน อิหม่ามถือเป็นบุคคลสำคัญของภาครัฐเพราะใกล้ชิดกับชุมชน ในการส่งเสริมนโยบายด้านการพัฒนามนุษย์และชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรม

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

วิธีการของอิหม่ามในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและมุสลิม สะท้อนถึงความต้องการบอกกล่าวให้คนสองศาสนามีความรักความสามัคคี การเผยแพร่ความรู้ด้านศาสนาอิสลามแก่ชาวพุทธไม่ว่าพื้นที่ราชการหรือเอกชนที่จัดเสวนาผู้นำศาสนา พื้นที่จัดงานเทศกาลที่บ้านอิหม่ามก็เพื่อให้ชาวพุทธเข้าใจ และมีความรู้สึกร่วมไปกับชาวมุสลิมในความเป็นเอกภาพของจักรวาล การสื่อสารจึงสำคัญยิ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Jansson, Johanson & Ramström (2007) ซึ่งเห็นว่าการคบหาผู้คนที่มีความแตกต่างการสื่อสารเป็นขั้นตอนแรก โดยเข้าไปพบปะสนทนาเป็นขั้นตอนของการแลกเปลี่ยนความคิดและเรียนรู้ประสบการณ์ทางวัฒนธรรม แม้แนวคิดของเขายืนยันการสร้างธุรกิจกับผู้คนที่แตกต่างทางวัฒนธรรม แต่สามารถนำมาใช้กับทุก ๆ สังคมที่แตกต่างกันหลากหลาย การสื่อสารจึงเป็นเรื่องหลักที่อิหม่ามนำมาใช้ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยมุสลิมกับชาวไทยพุทธ สอดคล้องกับแนวคิดของ อภิขญา ไชยวุฒิภรณ์วานิช (2562) ที่เห็นว่าการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกันมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้เกิดสัมพันธภาพและความเข้าใจที่ดีระหว่างกัน อิหม่ามยังสื่อให้เห็นว่าหลักการทำความดีละเว้นความชั่วที่มีร่วมกัน ถ้าทุกคนนำหลักศาสนาตนไปปฏิบัติถูกต้องแล้ว ช่วยให้จิตสงบไม่คิดเบียดเบียน และรักษาความสัมพันธ์ที่ดี โดยเน้นให้ทุกกลุ่มมีจิตสำนึกร่วมกัน สอดคล้องกับแนวคิดของ Carkhuff & Berenson (1977) ที่เห็นว่าปัจจัยส่งเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลยังขึ้นกับความรู้สึกร่วม คือความสามารถทำให้คนอื่นมีความรู้สึกร่วมกัน ความเข้าใจร่วมกัน ขยายความได้ว่าการให้ความรู้ของอิหม่ามไม่เพียงเพิ่มพูนความรู้แก่คนที่ไม่รู้เท่านั้น แต่ยังทำให้เกิดสำนึกร่วมต่อเสรีภาพในการยึดถือศาสนา

เพื่อความสงบสุขทางใจ เพราะถือความหลากหลายเป็นเจตจำนงของพระเจ้า

การร่วมกิจกรรมกับชาวพุทธที่มีพระสงฆ์ร่วมด้วย แม้มีเสียงวิพากษ์จากสังคมมุสลิมถึงบทบาทของอิหม่าม บางคนไม่กังวลนัก เพราะยึดถือความถูกต้องและเหตุผล อิหม่ามเหล่านี้แยกแยะได้ถึงกิจกรรมทางสังคมกับศาสนา หากเป้าหมายเพื่อพัฒนาสังคม เช่น การปลูกป่า หรือการเยี่ยมบ้านผู้ป่วยติดเตียง แม้พระสงฆ์ร่วมด้วยก็อาจกระทำได้ สภาพนี้เป็นเพราะอิหม่ามเข้าใจบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรมซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่ควรนำศาสนามาเป็นเครื่องแบ่งแยกพวกเขาพวกเรา สิ่งใดทำร่วมกันได้ดำเนินร่วมกัน สิ่งใดทำไม่ได้ เช่น พิธีกรรมศาสนาก็หลีกเลี่ยง ประกอบกับความสัมพันธ์กับชาวพุทธซึ่งมียาวนาน บางชุมชนอิหม่ามกับพระสงฆ์และชาวพุทธมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติกันด้วย การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมกับชาวพุทธของอิหม่ามจึงลดปัญหาอุปสรรคลงได้ กิจกรรมต่าง ๆ อาศัยซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ฟาสินี สามีเม็ง และวิทยา จิตนุพงศ์ (2559) ที่พบว่าการอยู่ร่วมกันระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิมของชุมชนหนึ่งในปัตตานี อยู่ร่วมกันด้วยความหลากหลายทางด้านศาสนา วัฒนธรรมและภาษา ชุมชนไทยพุทธไทยมุสลิมมีการอยู่ร่วมกันแบบเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบันสืบเนื่องมาจากชุมชนนี้ส่วนมากจะเป็นเครือญาติกันเกือบทั้งหมด จึงทำให้มีการอยู่ร่วมกันแบบผสมผสานระหว่างสองศาสนาสองวัฒนธรรมอย่างลงตัว

การอยู่ร่วมกันแบบผสมผสานภายใต้กลไกของอิหม่ามจากภารกิจรวมทัศนศึกษาร่วมกัน สะท้อนให้เห็นว่าการได้อาศัยร่วมกันอยู่ระยะหนึ่ง ระหว่างเดินทางก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ช่วยให้ชาวพุทธเข้าใจอิทธิพลมุสลิมมากขึ้นนับตั้งแต่ต้นทางจนถึงปลายทาง ระหว่างทางอิหม่ามคอยอธิบายให้เห็นความจำเป็นของการแวะละหมาดเมื่อถึงเวลาละหมาด การเลือกร้าน และเมื่อไปถึงพื้นที่เป้าหมายก็ให้เห็นความเป็นอยู่ของมุสลิมในภูมิภาคอื่นที่อยู่ร่วมกับชาวพุทธ อย่างน้อยเข้าใจตนเองและผู้อื่นที่ต่างวัฒนธรรม ได้รับประสบการณ์ที่ดีในอันที่จะนำไปปรับใช้กับชุมชนของตนเอง สอดคล้องกับ ปรียา แก้วพิมล วันพิชิต ศรีสุข และอุไรรัตน์ หนาใหญ่ (2561) ที่พบว่า การจัดกิจกรรมทัศนศึกษาในสังคมพหุวัฒนธรรมของผู้นำศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้ผู้นำศาสนาอิสลามเข้าใจตนเอง รู้จักและเข้าใจเพื่อนศาสนาอื่น และรู้จักสังคมที่หลากหลาย มีประสบการณ์ทางอารมณ์ทางบวกและทางลบ ตระหนักในบทบาทความเป็นผู้นำศาสนาเพื่อสังคม ด้านการพัฒนาตนเอง และการแสดงบทบาทผู้นำในอนาคต ผลการวิจัยชี้ถึงบทบาทอิหม่ามที่ไม่เพียงทำหน้าที่ผู้นำศาสนา แต่เป็นผู้นำความสัมพันธ์ที่ใช้โอกาสต่าง ๆ เจริญความสัมพันธ์ เพื่อความเข้าใจและเปลี่ยนแปลง แสดงบทบาทภาวะผู้นำศาสนาอิสลามที่ไม่ติดสถานและเวลา หากใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ด้วยความมุ่งมั่นและปรารถนาดีอันเป็นบุคลิกเฉพาะตัว ขณะที่อิหม่ามบางคนอาจปฏิเสธการเดินทางเพราะไม่เต็มใจที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างความรู้สึกร่วมกันไม่ได้ ดังที่ Schneider (1976) พบว่า การเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลยังขึ้นกับบรรทัดฐานส่วนบุคคล ที่หมายถึงลักษณะนิสัยส่วนบุคคล กิริยามารยาท ความปรารถนาดีกับคนอื่นเช่นเดียวกับ Carkhuff & Berenson (1977) ที่เห็นว่าปัจจัยส่งเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลประกอบด้วย 1) การเปิดเผยความรู้สึก เป็นความเต็มใจที่จะแลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

เพื่อความเข้าใจ และสัมพันธ์ภาพอันดี 2) ความรู้สึกมีส่วนร่วม สามารถทำความเข้าใจความรู้สึกผู้อื่น รับรู้ความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากบุคคล

การเสริมสร้างความสัมพันธ์ยังแสดงออกจากโครงการหรือกิจกรรมของอิหม่ามที่มีชาวพุทธเข้าร่วม แม้เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนาอิสลามและจริยธรรมอิสลาม แต่ก็ช่วยสะท้อนมนต์ทัศน์ของอิหม่ามอย่างน้อย 2 ประการ ประการแรก คือ ความต้องการให้ทุกคนทุกศาสนาเป็นคนดี แม้บางครั้งจะถูกวิพากษ์ว่ากำลังชักนำให้ชาวพุทธนับถือศาสนาอิสลาม แต่การกระทำของอิหม่ามนั้นชอบด้วยเหตุผล โดยเฉพาะปัญหาเสพติดไม่ว่าพุทธหรืออิสลามต้องได้รับการแก้ปัญหาไปด้วยกัน และการเสพสิ่งของมีนเมาถือว่าเป็นข้อห้ามทั้งในศาสนาพุทธและอิสลาม ประการที่สอง คือ การยึดหลักความเท่าเทียม สิ่งใดที่กระทำกับชาวมุสลิม ดังเช่น การให้ทุนเด็กกำพร้ามุสลิมก็ควรกระจายให้ชาวพุทธด้วย แม้บางครั้งจะถูกวิพากษ์ว่าต้องช่วยเหลือชาวมุสลิมก่อน แต่ก็ชอบด้วยคุณธรรม ด้วยทัศนะที่ว่าเมื่อเงินทุนระดมจากพ่อค้า ประชาชนชาวพุทธก็ต้องให้เป็นประโยชน์ สร้างความเท่าเทียม ตามที่ Carkhuff & Berenson (1977) เห็นว่าการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต้องคำนึงถึงการเคารพและยอมรับบุคคลอื่น เป็นการให้ความสนใจผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น โดยเฉพาะการดำรงตำแหน่งอิหม่ามต้องวางตัวเป็นแบบอย่างที่ดี อิหม่ามที่มีคุณธรรมรู้จักแยกแยะระหว่างสังคมกับศาสนาเท่านั้นจะทำให้ชาวพุทธชื่นชอบ และรวมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมุสลิม สอดคล้องกับแนวคิดของ Scubtz (2012) ที่เห็นว่าสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลทั้งในระดับพฤติกรรมและความรู้สึกเกิดจากความต้องการรวมตัว ความต้องการสร้างปฏิสัมพันธ์ ทำตนเองให้เป็นที่ยอมรับนับถือ เพื่อให้ผู้อื่นยอมรับตนเป็นคนในกลุ่ม และความต้องการความชอบคือการรักษาสัมพันธภาพให้แน่นแฟ้น โดยอาจช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แสดงความปรารถนาดีต่อกัน เพื่อให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมและมีความรู้สึกเดียวกัน

แต่กระนั้นก็ตามกลางความคับข้องใจ อันเกิดจากสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ไม่อาจทำให้การเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมกับชาวพุทธของอิหม่ามบรรลุผลทุกคน จากการศึกษาพบว่า เป็นบางชุมชนเท่านั้น ที่ขึ้นขึ้นกับบริบทที่แตกต่างกันของแต่ละชุมชน หรือทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนนั้น ๆ สอดคล้องกับ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2560) ที่เห็นว่าความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับทุนทางสังคม ชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีฝังรากลึกมายาวนาน ย่อมส่งผลต่อความเชื่อมั่นทางสังคม ขณะที่ชุมชนซึ่งอิหม่ามมีความพยายามเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมกับชาวพุทธได้มาก ก็ยังพบว่ามีความต้องการทำลาย หากอิหม่ามไม่ใส่ใจเข้มแข็งก็ไม่อาจยืนหยัดอยู่ได้ ความเชื่อมั่นที่จะเสริมสร้างความสัมพันธ์ของอิหม่ามส่วนหนึ่งเกิดจากความแตกฉานในคัมภีร์อัลกุรอาน ที่พบว่านบีมุฮัมมัดไม่เคยรังเกียจคนต่างศาสนาหากมีใจช่วยเหลือมุสลิมคนใดที่เห็นต่างจากนิจิงไม่ใช่มุสลิมที่แท้จริง และเห็นว่าคนเหล่านี้คือคนที่กำลังเอาศาสนาเป็นเครื่องมือทำลายความสัมพันธ์ อิหม่ามที่ยึดหลักศาสนาอย่างถูกต้องไม่บิดเบือนเท่านั้นที่จะดำรงอยู่ในสังคมพหุวัฒนธรรม อิหม่ามที่จะเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธกับมุสลิมจึงต้องได้รับการพัฒนาตามหลักอิสลามอย่างถูกต้อง สอดคล้องกับผลศึกษาของ ณัฏฐินี ปิยะศิริพันธ์ (2561) ที่เห็นว่า การสร้างชุมชนมุสลิมซึ่งเป็นชุมชนส่วนใหญ่ ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ให้เชื่อมโยงกับผู้นำชาวพุทธควรเริ่มจากการสร้างความเป็นเอกภาพของผู้นำศาสนาอิสลาม สร้างชุมชนศรัทธา

ตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลามภายใต้หลักคำสอนที่ถูกต้อง

ข้อเสนอแนะ

1. รัฐควรสนับสนุนการสร้างคุณภาพของอิหม่าม โดยเฉพาะมาตรฐานการศึกษาศาสนาอิสลามที่อิหม่ามทุกคนควรได้รับอย่างถูกต้อง และการคัดเลือกอิหม่ามควรใช้เกณฑ์พิจารณา ด้านการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมร่วมกับชาวพุทธ การวัดทัศนคติของผู้นำศาสนาอิสลาม อย่างน้อยต้องมีระดับทักษะสังคมข้ามวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาผู้นำความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม

2. จากการวิจัยทำให้เห็นความปรารถนาของอิหม่าม ซึ่งต้องการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนต่างศาสนา แต่ในบางชุมชนบริบทไม่เอื้อต่อการพัฒนาความสัมพันธ์ จึงควรมีการศึกษาถึงสาเหตุของปัญหา แม้ผลการศึกษาสະတောင်းบ่งชี้ว่า อิหม่ามซึ่งมีใจคับแคบไม่เปิดใจเรียนรู้ศาสนาอื่น การเชื่อมความสัมพันธ์จะน้อยกว่า แต่คงมีปัจจัยหรือปัญหาอื่นที่แทรกซ้อน การดำเนินวิจัยอาจจะต้องเข้าถึงโลกทัศน์ภายในของผู้นำศาสนาร่วมกับทัศนคติของชาวพุทธและมุสลิมที่มีต่อกัน

รายการอ้างอิง

- ณัฐจิณี ปิยะศิริพันธ์. (2561). ชุมชนพหุวัฒนธรรม ท่ามกลางวาทกรรมชาตินิยมในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย. *รัฐสารศึกษ*. 60(2), 58-72.
- ภูริศ มุฮัมมัด. (2564). การอยู่ร่วมกันในสังคมของชนต่างศาสนาในมุมมองของอิสลาม. สืบค้น 15 สิงหาคม 2564 จาก <https://deepsouthwatch.org/th/node/10282>
- ภูริศ รมภูณ. (2554). “ภาวะผู้นำ” ในมุมมองของศาสตราจารย์ ดร.ภูริศ รมภูณ (ตอนที่ 1) สืบค้น 22 ธันวาคม 2563 จาก <https://deepsouthwatch.org/th/node/10282>
- โตนด ประสงค์ พิษิต พิทักษ์เทพสมบัติ พงศ์สันต์ ศรีสมทรัพย์ ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี. (2561). การส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์กับปัญหาความขัดแย้งใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย*. 11(2), 29-38.
- ปาริชาติ สุวรรณบุบผา โคทม อารียา เพิ่มศักดิ์ มกรภิรมย์ สุภาสมเด ยุนยะสิทธิ์ พัทธธีรานาคอุไรรัตน์ Jean-Nicolas Bitter, Owen Frazer กัญญณัช เวลาแจ้ง พลธรรม์ จันทร์คำ เบญจมาศ ศรีอมรรัตนกุล (2559). *พุทธศาสนากับการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกลุ่มใหญ่และกลุ่มน้อยในสังคมไทย*. นครปฐม: สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปรียา แก้วพิมล วันพิชิต ศรีสุข และอุไรรัตน์ หน้าใหญ่. (2561). บทเรียนผู้นำศาสนาเพื่อพัฒนาสังคมชายแดนใต้: กิจกรรมทัศนศึกษาในสังคมพหุวัฒนธรรม. *วารสารมหาวิทยาลัยนเรศวรสาขานครินทร์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 8(1), 71-82.
- ผู้จัดการออนไลน์. (2554). กก.อิสลามนราฯ มอบข่าวสาร 2 กระสอบให้วัดบางนรา สืบค้น 12 มกราคม 2564, จาก <http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9490000141150>

- พาสินี สะมิแม็ง และวิทยา จิตนพวงศ์. (2559). **วิถีความเป็นอยู่ของชาวไทยมุสลิมใน ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี** สืบค้น 12 มกราคม 2564, จาก <http://www.islocal.ru.ac.th/images/ispdf/is59/fasinee.pdf>
- วินัย สมะออน. (2557). บทบาทและความผูกพันของมัสยิด ซีวิต และชุมชน. *โฟกัสบางกอก*. 1(5), 52-55.
- สำนักประชาสัมพันธ์เขต 1. (2559). **บทบาทผู้นำศาสนาต่อการแก้ปัญหาชายแดนใต้**. สืบค้น 22 มกราคม 2564, จาก <https://www.southdeepoutlook.com/news/10002816>
- อภิษฐา ไชยวุฒิกรณวานิช. (2562). **การสื่อสารเพื่อการสร้างสัมพันธภาพที่ดี**. สืบค้น 20 สิงหาคม 2564 จาก <https://smarterlifebypsychology.com/2019/05/>
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2560). **พื้นที่ความรู้ มานุษยวิทยาคนสามัญ 70 ปี อานันท์ กาญจนพันธุ์**. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อับดุลเราะห์มาน เควานี. (2558). **การสร้างสันติภาพในวิถีอิสลาม ในเสวนาพื้นที่ปลอดภัย : ผู้นำศาสนา : บทบาท : สันติภาพ** สืบค้น 20 ตุลาคม 2563, จาก <https://deepsouth-watch.org/dsj/th/7842>
- Carkhuff, R. & Berenson, B. (1977). **Beyond Counseling and Therapy**. 2nd ed. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Jansson, H., Johanson, M. & Ramström, J. (2007). **Institutions and Business Networks : A Comparative Analysis of the Chinese, Russian, and West European markets**. Retrieved January 13, 2021, from <https://pure.hud.ac.uk/en/publications/institutions-and-business-networks-a-comparative-analysis-of-the>
- Scultz, W. (2012). **FIR0 theory of needs in Griffin, E (ed). A First Look at Communication Theory**. (pp. 93-101) 10th ed. New York : McGraw-Hill
- Schneider, D. (1976). Notes toward a theory of culture, in Basso, K. & Selby., H (ed). **Meaning in Anthropology**. Albuquerque: University of New Mexico Press.